

Az ember mindig vágyott arra, hogy művészi vagy művészi díszített tárgyakkal színesítse otthonát, környezetét. E tárgyak anyagai kezdetben a környezetében levő természetes anyagok voltak, később egy részüket mesterségesen előállított anyagok váltották fel. Ezek közé tartozik az öntöttvas, amely szilárd állapotában ugyan nem alakítható, de folyékony állapotban jól felveszi a végső megjelenést kialakító forma alakját.

A művészi vasöntés technológiai fogásai – hasonlóan az ipari öntvények gyártásához – hazánkba az ipari forradalommal együtt érkeztek. A napóleoni háborúk miatt kialakult színesfém-hiány készítette leginkább a porosz uralkodókat, hogy a 18. század elején a vasöntést olyan művészi fokra fejlesszék az öntödékben, hogy az ott készült finom dísz tárgyak, domborművek, kisplasztikák, ékszerek felvegyék a versenyt a bronzból, sőt az ezüsből készített darabokkal.

Az 1796-ban alapított gleiwitzi, majd az 1804. évben induló berlini Porosz Királyi Öntöde mintakincse volt az egész európai öntöttvasművességre nagy hatással. Innen terjedtek tovább néhány német öntödébe, a Vrba grófok által alapított morvaországi kohókba, a mariazelli zarándokhely közelében felállított osztrák öntödébe, a bécsi Glanz-öntödébe, vagy akár a krajnai Hof-i üzembe, sőt az Uralban működő cári orosz műöntödébe is.

Bár Magyarországon is több olyan kohómű és vasöntöde ismert, amelyeknek termékei között szép számmal akadtak kimondottan műöntészeti darabok, a legjelentősebb és a művesség színvonal tekintetében leginkább előremutató mégis a munkácsi vasgyár finomöntödéje volt.

Munkács és környéke a *Rákócziak* uradalma volt. Az első olvasztókemencét és hármort a 17. században építették a Munkács közeli Viznice patak völgyében fekvő Selesztón. A fejedelem bukása után az uradalom egy része az osztrák uralkodóház iránt tanúsított hűségéért a Schönborn család birtokába jutott. *Schönborn-Buchheim Ervin* gróf 1770-ben új nagyolvasztót építtetett

Selesztón, amelyből öntvényeket is öntöttek (edényeket, kályhákat, szerszámokat). Az öntödében a homok- és az agyagformázás egyaránt ismert volt, az öntési eljárások megfeleltek az Európában akkor honos technikai színvonalnak. A mozsarakon már ekkortól megjelenik a „MUNKÁTS” feliratú gyári jelzés. Az öntvénytermelés 1780-ban 14 tonna, 1856. évben 274 tonna volt.

A frigyesfalvi öntöde 1863-ban. Schossel A. rajza

Az 1820-as évektől kezdve a Gleiwitzben és Berlinben készült művészi vasöntvények híre elterjedt a szomszédos országokban is, s az első, kimondottan műöntészeti mintadarabok Munkácsra is eljutottak. Talán ennek, és a mintegy 150 éves tradíciónak köszönhető, hogy a Selesztótól északra fekvő Frigyesfalván 1829–32-ben új nagyolvasztót, melléje mintasztalos-műhelyt, illetve „finom- és durvaöntödét” építettek. A durvaöntödében gépalkatrészeket, a kupolókemencével felszerelt finomöntödében már kizárólag műöntvényeket készítettek.

A műöntészet meghonosítását a tulajdonos nem ellenezte, sőt a biztosnak látszó haszon miatt támogatta. Képzett szakemberei gondoskodtak a technikai alapok megteremtéséről, piacokat szereztek, s a műárak öntéséhez szükséges minták készítéséhez szobrászokat kerestek a gyár modell-műhelyébe.

Páncélos vitéz Willaschek szignójával

1834-ben a Németországból származó szobrász, *Valentin Willaschek* került modellőrként Munkácsra. Az ő megjelenésével, 175 éve kezdődött az európai rangú műöntészet művelése Munkácson.

A klasszicizmus korának stílusát értő és azt tudatosan alkalmazó szobrászművész volt. Model-

láláskor nemcsak másolta a Németországból vélhetően magával hozott darabokat, de sokszor úgy változtatta meg azokat, hogy az új modell készítése igazolható legyen. A munkácsi vasgyár termékeivel az 1842-ben tartott első magyar iparműkiállításon aranyérmét nyert. Willaschek 1849-ig dolgozott mint modellkészítő, utána első öntőmesteri posztot töltött be.

1849-től helyét és szerepét *Schossel András*, a munkácsi vasgyárban dolgozó mintasztalos fia vette át, aki Pesten, majd Bécsben és Drezdában képzőművészeti akadémián tanult szobrászatot, s 1847-ben mintázószobrász-oklevelet kapott. A szabadságharc alatt visszatért a gyárba, ahol kialakította a kor elsőrendű műöntödéjét. 1848-ban ő

Schossel híres sakk-készlete

készítette el a *Kossuth Lajost* ábrázoló legelső magyar mellszobrot. Személyében új felfogású szobrász került a munkácsi modellműhely élére. Elsőnek érzett rá a romantika nemzeti tartalmakat rejtő kifejezési lehetőségeire. Nevéhez fűződnek a munkácsi öntöde legszebb kispasztikái. 1848 után elsőnek készített életnagyságúnál nagyobb méretű, s történelmi múltunkra utaló szoborcsoportot, amely Zrínyi halálát ábrázolja. A nemzete iránti hűség s a Munkács iránti tisztelet vezérelte, amikor az 1860-as évek elején készített s ma már kuriózumnak számító öntöttvas sakk-készletének királyában Szent Istvánt, királynőjében Zrínyi Ilonát, lovasában egy Rákóczi-kori lovas vitézt örökített meg.

*Gotizáló stílusú
Madonna-szobor*

A munkácsi műöntvények világosan mutatják, hogy 1850 után Munkácson valami egészen újszerű, még a művészeti központnak tartott Pesten sem mindig érzékelhető, tartalmában is határozottan új irányú szobrászművészet körvonalai bontakoztak ki. Ennek az új irányzatnak volt az elindítója és kiterelvényezője Schossel András, aki az akkor kibontakozó historizmus jegyében készítette gondosan

modellált szobraikat és dísz tárgyait.

A munkácsi vasgyár selesztói és frigyessfalvi öntödéiben folyó műöntészet Schossel 1874-ben bekövetkezett halála után lehanyatlott, de ez egybeesett ennek a művészeti ágának a lassú elorvasásával egész Európában. Munkács műöntészet a kor európai kultúrájának szerves része volt, termékei a magyar öntöttvasművéség technikai szintjének is mércéi voltak.

*Oroszlános tintatartó
Berlini modell után készült Munkácson*

*A kiállítás anyagát
a Magyar Nemzeti Múzeum,
az Iparművészeti Múzeum
és az Öntödei Múzeum,
valamint Korompay László,
Mózes József és Pusztai László
magánygyűjteményéből állítottuk össze.*

**A kiállítás rendezését támogatta
Budapest Főváros II. kerületi Önkormányzata,
Fémalk Zrt., Ganz-Ex Mérnökegyesület,
Korányi és Fia Kft., OMBKE,
Schudich Anna, TP Technoplus Kft.**

**Fenntartó
Nemzeti Erőforrás Minisztérium**

Munkácsi vascsipkék

*175 éve indult a művészi vasöntés
a munkácsi vasgyárban*

**Kiállítás
az MMKM Öntödei Múzeumában
2010**

**1027 Budapest, Bem József u. 20.
☎ +36-1-2014370, ✉ ontode@mmkm.hu**